

THE LEGAL NATURE OF LICENSE AGREEMENTS IN THE FIELD OF BIOTECHNOLOGY

Mamanazarov Sardor Shuxratovich, PhD,
Associate Professor, Head of the
Department of English Law and European
Union Law, Tashkent State University of
Law, sardormamanazarov@gmail.com
s.mamanazarov@tsul.uz +998900629001
ORCID: 0009-0004-5855-6498

Abstract. This article examines the legal nature of license agreements in the field of biotechnology through a comparison of the main legal systems. The study considers the theoretical foundations of patent licensing and analyzes the question of whether licenses are purely contractual instruments or possess characteristics close to property rights. By examining the legal systems of the United States, the European Union, Japan, China, South Korea, Russia, and Uzbekistan, the study identifies the key differences in understanding license agreements. The article demonstrates that the unique characteristics of biotechnology — in particular, long development periods, significant capital requirements, and complex regulatory systems — necessitate a special legal approach. The study proposes a mixed approach for Uzbekistan that balances contractual flexibility and property protection. Specific recommendations are provided on adapting national legislation to international best practices and meeting the needs specific to biotechnology.

Keywords: license agreements, biotechnology, legal nature, patent law, intellectual property, comparative jurisprudence, exclusive license, contractual rights

BIOTEXNOLOGIYA SOHASIDAGI LITSEZIYA SHARTNOMALARINING HUQUQIY TABIATI

Mamanazarov Sardor Shuxratovich, PhD,
dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti
Ingliz huquqi va Yevropa Ittifoqi huquqi
kafedrasini mudiri,
sardormamanazarov@gmail.com
s.mamanazarov@tsul.uz

+998900629001

ORCID: 0009-0004-5855-6498

Annotatsiya. Bu maqola biotexnologiya sohasidagi litsenziya shartnomalarining huquqiy tabiatini asosiy huquqiy tizimlarni taqqoslash orqali o‘rganadi. Tadqiqot patent litsenziyalashning nazariy asoslarini ko‘rib chiqib, litsenziyalar sof shartnomaviy vositalarmi yoki mulkchilik huquqiga yaqin xususiyatlarga egami degan savolni tahlil qiladi. Qo‘shma Shtatlar, Yevropa Ittifoqi, Yaponiya, Xitoy, Janubiy Koreya, Rossiya va O‘zbekiston huquqiy tizimlarini o‘rganish orqali tadqiqot litsenziya shartnomalarini tushunishdagi asosiy farqlarni aniqlaydi. Maqola biotexnologiyaning o‘ziga xos xususiyatlari, xususan uzoq rivojlanish davrlari, katta kapital talablari va murakkab tartibga solish tizimlari maxsus huquqiy yondashuvni talab qilishini ko‘rsatadi. Tadqiqot O‘zbekiston uchun shartnomaviy moslashuvchanlik va mulkchilik himoyasini muvozanatlashtiradigan aralash yondashuvni taklif qiladi. Milliy qonunchilikni xalqaro ilg‘or amaliyotga moslashtirish va biotexnologiyaga xos ehtiyojlarni qondirish bo‘yicha aniq tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: litsenziya shartnomalari, biotexnologiya, huquqiy tabiat, patent huquqi, intellektual mulk, qiyosiy huquqshunoslik, mutlaq litsenziya, shartnomaviy huquqlar

I. KIRISH

Biotexnologiya XXI asrning eng dinamik va iqtisodiy jihatdan eng muhim sanoat tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Genetik muhandislik, rekombinant DNK texnologiyasi va molekulyar biologiyadagi innovatsiyalar tibbiyot, qishloq xo‘jaligi va sanoat jarayonlarini tubdan o‘zgartirmoqda (National Research Council, 2015). Biotexnologiya innovatsiyalarining tijorat muvaffaqiyati samarali intellektual mulk boshqaruviga bog‘liq. Litsenziya shartnomalari esa texnologiyalarni uzatish, tijoratlashtirish va daromad keltirish uchun asosiy huquqiy mexanizm hisoblanadi (Eisenberg, 1996).

An'anaviy sanoat sohalarida litsenziyalash ko'pincha belgilangan bozorlarga ega yetuk texnologiyalarni qamrab oladi. Biotexnologiya esa ancha murakkab muhitda ishlaydi. Bu sohada 10-15 yilni tashkil etuvchi uzoq tadqiqot va rivojlanish davrlari mavjud. Yagona mahsulot ishlab chiqish uchun 100 milliondan 1 milliard dollargacha kapital kerak. Murakkab tartibga solish, tasdiqlash jarayonlari va individual molekulyar ixtirolarning turli sohalaridagi ko'p qirrali qo'llanilishi mavjud (DiMasi et al., 2016). Bu o'ziga xos xususiyatlar litsenziyalash operatsiyalarini tartibga soluvchi huquqiy tizimlar uchun ma'lum qiyinchiliklar yaratadi va biotexnologiya kontekstida litsenziya shartnomalarining yuridik tabiati haqida asosiy savollarni ko'taradi.

Litsenziya shartnomalarining huquqiy tabiati turli mamlakatlar bo'ylab katta nazariy munozaralar keltirib chiqaradi. Olimlar va amaliyotchilar litsenziyalar umumiy shartnoma huquqi tamoyillari bilan tartibga solinadigan sof shartnomaviy vositalarni yoki maxsus muomalani talab qiladigan mulkchilik huquqiga yaqin xususiyatlarga egami degan savol bo'yicha bahslashadilar (Merges, 2011). Bu doktinal noaniqlik litsenziya egalari huquqlari uchinchi shaxslarga nisbatan, litsenziyalangan mulk o'tkazilganda vorislik himoyasi, ro'yxatga olish talablari va ta'sirlari hamda litsenziya huquqlarining buzilishi uchun mavjud himoya choralari kabi masalalar uchun muhim amaliy oqibatlariga ega (Lemley, 2008).

Biotexnologiya sektori bu bahslarni yanada kuchaytiradi. Chunki litsenziyalash operatsiyalari ko'pincha noaniq tijorat trayektoriyalariga ega bo'lgan erta bosqichdagi texnologiyalarni, patentlar, tijorat sirlari va nou-xau kabi bir nechta bir-biriga mos keladigan intellektual mulk huquqlarini, litsenziarlar va litsenziatlar o'rtasida davomli hamkorlikni talab qiladigan ketma-ket rivojlanishni va turli tartibga solish va huquqiy tizimlar bo'ylab navigatsiya qiluvchi global tijoratlashtirish strategiyalarini o'z ichiga oladi (Walsh et al., 2003). Binobarin, biotexnologiya litsenziya shartnomalarining aniq huquqiy tabiatini aniqlash bashorat qilinadigan tijorat munosabatlarini o'rnatish, katta

investitsiyalarni himoya qilish va innovatsiyalarning tarqalishini osonlashtirish uchun muhim bo‘lib qoladi.

Intellektual mulk litsenziyalash bo‘yicha mavjud adabiyotlar asosan an’anaviy sanoat tarmoqlariga e’tibor qaratgan, biotexnologiyaning maxsus talablariga cheklangan tarzda e’tibor bergan. Merges va Menell (2020) kabi olimlar patent litsenziyalashni iqtisodiy samaradorlik nuqtai nazaridan ko‘rib chiqdilar, Lemley va Shapiro (2007) esa yuqori texnologiyali sohalarda litsenziyalashni tahlil qildilar. Biroq, bu tahlillar odatda biotexnologiya emas, balki dasturiy ta’minot, elektronika va telekommunikatsiyalarni ko‘rib chiqadi. Yevropa huquqiy adabiyoti, ayniqsa sof shartnomaviy oddiy litsenziyalar va mulkchilik huquqiga yaqin mutlaq litsenziyalar o‘rtasidagi farqni ko‘rsatadigan nemis va avstriya doktrinasi, qimmatli nazariy asoslarni taklif etadi, ammo biotexnologiya kontekstlari uchun moslashtirishni talab qiladi (Beier & Straus, 2002).

Shunga qaramay, biotexnologiyaning noyob xususiyatlarini litsenziya shartnomalarining huquqiy tabiati haqidagi asosiy savollar bilan birlashtiradigan keng qamrovli tahlil xalqaro va milliy huquqiy adabiyotlarda yetarlicha rivojlanmagan.

Bu tadqiqot bo‘shlig‘i biotexnologiya sektorini rivojlantirayotgan va milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga moslashtirish uchun harakat qilayotgan O‘zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlar uchun ayniqsa ahamiyatlidir. O‘zbekistonning intellektual mulk tizimi Fuqarolik kodeksida (1996) va maxsus patent qonunchiligida aks etgan litsenziya shartnomalarini ko‘rib chiqadi, ammo biotexnologiyaga xos qoidalarga ega emas va huquqiy tabiat haqidagi asosiy savollarni yetarli darajada hal qilmagan holda qoldiradi. Mamlakatning biotexnologiya imkoniyatlarini rivojlantirishga strategik qiziqishi, davom etayotgan qonunchilik islohotlari bilan birgalikda, ushbu asosiy masalalarni ko‘rib chiqish uchun qulay vaqt hisoblanadi.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi muhim huquqiy tizimlarni tizimli taqqoslash orqali biotexnologiya sohasidagi litsenziya shartnomalarining huquqiy tabiatini tahlil

qilish, huquqiy tizim rivojlanishiga ma'lumot berishi mumkin bo'lgan nazariy yondashuvlar va amaliy oqibatlarni aniqlashdir. Aniq tadqiqot maqsadlari quyidagilarni o'z ichiga oladi: birinchidan, patent huquqlarining inkor etish huquqlari sifatidagi asosiy konsepsiyasini va inkor etish bilan litsenziyalash o'rtasidagi munosabatni ko'rib chiqish; ikkinchidan, turli yurisdiksiyalar qonunchilik qoidalari va sud talqini orqali litsenziya shartnomalarini qanday ta'riflaganini va konsepsiyalashtirishini tahlil qilish; uchinchidan, litsenziyalarning shartnomaviy va mulkchilik huquqiga yaqin tavsiflarini ajratuvchi nazariy yondashuvlarni baholash; to'rtinchidan, biotexnologiyaning noyob xususiyatlari litsenziya shartnomalarining huquqiy tabiatiga qanday ta'sir qilishini baholash; beshinchidan, yurisdiksiyalar bo'ylab ro'yxatga olish talablari va ularning huquqiy ta'sirini ko'rib chiqish; va oltinchidan, aniqlangan bo'shliqlarni bartaraf etadigan va biotexnologiyaga xos ehtiyojlarni qondiradigan holda xalqaro standartlarga moslashtirilgan O'zbekiston huquqiy tizimi uchun tavsiyalarni ishlab chiqish.

II. MATERIALLAR VA USULLAR

Ushbu tadqiqot biotexnologiya sohasidagi litsenziya shartnomalarining huquqiy tabiatini turli yurisdiksiyalar qanday hal qilishini ko'rib chiqish uchun huquqiy tizimlarni funksional taqqoslash bilan birlashtirilgan qiyosiy huquqiy tahlilga asoslangan tadqiqot metodologiyasidan foydalanadi. Tadqiqot dizayni akademik huquqiy tadqiqotlar uchun tegishli analitik qat'iylikni saqlab qolgan holda murakkab huquqiy va nazariy masalalarni keng qamrovli ko'rib chiqishni ta'minlash uchun bir nechta metodologik yondashuvlarni birlashtiradi.

Asosiy metodologik tizim funksional qiyosiy huquq bo'lib, u turli huquqiy tizimlar turli doktrinal formulalar va institutsional tuzilmalarga qaramay o'xshash amaliy muammolarni qanday hal qilishini ko'rib chiqadi. Bu yondashuv turli huquqiy an'analar turli huquqiy mexanizmlar orqali ekvivalent natijalarga erishishi mumkinligini tan oladi, rasmiy qoidalar va amaliy operatsiyalarni tahlil qilishni talab qiladi.

Qiyosiy tahlil uchun tanlangan yurisdiksiyalarga Qo‘shma Shtatlar, Yevropa Ittifoqi, Yaponiya, Xitoy, Janubiy Koreya, Rossiya va O‘zbekiston kiradi. Bu yurisdiksiyalar bir nechta mezonlarga asoslanib tanlandi: birinchidan, global biotexnologiya bozorlarida iqtisodiy va texnologik ahamiyat, Qo‘shma Shtatlar, Yevropa Ittifoqi, Yaponiya, Xitoy va Janubiy Koreya dunyoning yetakchi biotexnologiya sektorlarini ifodalaydi (BIO, 2021); ikkinchidan, umumiy huquq, fuqarolik huquqi va aralash tizimlarni o‘z ichiga olgan turli huquqiy an‘analarning vakilligi; uchinchidan, litsenziyalash masalalarini ko‘rib chiqadigan muhim qonunchilik materiallari, sud qarorlari va ilmiy adabiyotlarning mavjudligi; to‘rtinchidan, O‘zbekiston huquqiy rivojlanishi uchun dolzarbligi.

Ma’lumotlar to‘plash tanlangan yurisdiksiyalardan qonunlar, qoidalar va sud qarorlarini o‘z ichiga olgan birlamchi huquqiy manbalarni tizimli ko‘rib chiqish orqali amalga oshirildi. Qo‘shma Shtatlar uchun materiallar Patent qonuni (1952), Mualliflik huquqi qonuni (1976), Lanham qonuni (1946), Bayh-Dole qonuni (1980), Federal savdo komissiyasi va Adliya vazirligi tomonidan intellektual mulk litsenziyalash bo‘yicha yo‘riqnomalar (U.S. DOJ & FTC, 2017) va De Forest Radio Telephone Co. v. United States (1927) va litsenziyalash masalalarini ko‘rib chiqadigan boshqa ishlarni o‘z ichiga olgan Oliy sud qarorlarini o‘z ichiga oladi. Yevropa Ittifoqi uchun manbalar biotexnologik ixtirolarning huquqiy himoyasi to‘g‘risidagi 98/44/EC direktivasi (1998), raqobat huquqini ko‘rib chiqadigan Yevropa Ittifoqi to‘g‘risidagi shartnomaning 101-102-moddalari (2007), Ijro etish direktivasi 2004/48/EC (2004) va Consten and Grundig v. Commission (1966) kabi Yevropa sudi qarorlarini o‘z ichiga oldi.

Analitik tizim bir necha o‘zaro bog‘langan texnikalarni qo‘lladi. Doktrinal tahlil yurisdiksiyalar litsenziya shartnomalarini rasmiy ravishda qanday konseptiyalashtirishi, qanday ta’riflarni taqdim etishi, qanday huquqiy talablarni qo‘yishi va tomonlar va uchinchi shaxslar uchun qanday huquq va majburiyatlarni

yaratishini aniqlash uchun qonun matnlari, tartibga solish qoidalari va sud qarorlarini ko‘rib chiqdi (Hutchinson & Duncan, 2012). Nazariy tahlil litsenziya shartnomalarining huquqiy tabiati haqidagi ilmiy bahslarni baholadi, shartnomaviy va mulkchilik huquqiga yaqin yondashuvlarni taqqosladi, har bir pozitsiya uchun dalillarni baholadi va nazariy tanlovlarning amaliy oqibatlarini ko‘rib chiqdi (Dworkin, 1986).

III. NATIJALAR

a. Patent huquqlari inkor etish huquqlari sifatida va litsenziyalashning asosi

Barcha ko‘rib chiqilgan yurisdiksiyalarda huquqiy manbalarni tahlil qilish patent huquqlari patentlangan ixtirolardan foydalanish uchun ijobiy huquqlar emas, balki inkor etish huquqlari ekanligini universal tan olishni ochib beradi (Lemley, 2008). Bu asosiy xususiyat patent egalari ruxsatsiz patentlangan ixtirolarni ishlab chiqarish, foydalanish, sotishga taklif qilish, sotish yoki import qilishdan boshqalarni to‘xtatish vakolatiga ega ekanligini anglatadi (35 U.S.C. § 154, 1952).

Qo‘shma Shtatlar Oliy sudi De Forest Radio Telephone Co. v. United States (1927) ishida bu tamoyilni aniq ifodaladi, litsenziyani patent egasining huquqbuzarlik uchun da’vo qilmaslikka va’da berishi sifatida tavsiflab berdi. Bu tavsif litsenziyalash inkor etish huquqidan voz kechishni ifodalashini ta’kidlaydi, patentning salbiy xarakterini litsenziat uchun ijobiy ruxsatga aylantiradi. O‘zbekistonning huquqiy tizimi o‘xshash tushunishni aks ettiradi, patent huquqlari uchinchi tomonlarni tegishli ruxsatsiz patentlangan ixtirolardan foydalanish, ishlab chiqarish, sotishga taklif qilish yoki import qilishdan to‘xtatish vakolatini aniq beradi (Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari to‘g‘risidagi qonun, 2001, 11-modda).

Bu inkor etish tabiati litsenziyalash operatsiyalari uchun konseptual asosni yaratadi, chunki litsenziyalar inkor etish huquqining nazorat ostida bo‘lishini ifodalaydi, belgilangan tomonlarga boshqa yo‘l bilan taqiqlangan faoliyatlar bilan shug‘ullanishga imkon beradi (Merges, 2011). Litsenziya patentning o‘zini mulkka o‘tkazmaydi, balki

patent egasi va litsenziat o'rtasidagi munosabatlarni o'zgartiradi, ikkinchisini potentsial huquqbuzarlar toifasidan olib tashlaydi va ularni ruxsat etilgan foydalanuvchilar orasiga joylashtiradi (Blair & Cotter, 2005).

Patent huquqlarining inkor etish xarakteri biotexnologiyada alohida ahamiyat kasb etadi, chunki molekulyar ixtirolar ko'pincha terapevtik sohalar, qishloq xo'jaligi qo'llanilishi va sanoat jarayonlarida bir nechta potentsial qo'llanilishlarga ega (Walsh et al., 2003). Rekombinant oqsil, monoklonal antikor yoki genetik modifikatsiya texnikasini qamrab olgan yagona patent turli tijorat qo'llanilishlarini, ularning har biri maxsus tajriba, tartibga solish tasdiqlari va bozorga kirish imkoniyatlarini talab qilishini ta'minlashi mumkin (Rai & Eisenberg, 2003).

b. Yurisdiksiyalar bo'ylab litsenziya shartnomalariga ta'rif berish yondashuvlari

Litsenziya shartnomalariga ta'rif berishning yurisdiktsion yondashuvlari batafsil qonunchilik ta'riflaridan aniq ta'rif qoidalarisiz funksional tartibga solishgacha muhim tafovutlarni ochib beradi (Chisum, 2019). Rossiya Fuqarolik kodeksi keng qamrovli ta'rif yondashuviga misol bo'ladi, 1235-modda (2006) litsenziya shartnomasi bir tomon intellektual mulk natijalari yoki individuallashtirish vositalariga mutlaq huquqlarga ega bo'lgan ikkinchi tomonga shartnomada belgilangan chegaralar doirasida bunday natijalar yoki vositalardan foydalanish huquqini beradigan fuqarolik-huquqiy shartnoma sifatida ta'riflaydi. Bu ta'rif bir nechta asosiy elementlarni ta'kidlaydi: munosabatlarning shartnomaviy tabiati, beruvchining mutlaq huquqlarga egaligi, mulkiy emas, balki cheklangan foydalanish huquqlarining o'tkazilishi va foydalanish parametrlarining shartnoma orqali belgilanishi (Dozortsev, 2005). O'zbekiston Fuqarolik kodeksining 1036-moddasi (1996) deyarli bir xil formulani qabul qiladi.

Aksincha, Qo'shma Shtatlar huquqida litsenziya shartnomalarining keng qamrovli qonunchilik ta'rifi yo'q, o'rniga litsenziyalarni Patent qonuni (1952), Mualliflik huquqi

qonuni (1976), Lanham qonuni (1946) va Bayh-Dole qonuni (1980) kabi bir nechta huquqiy vositalar orqali tartibga soladi, keng sud amaliyoti bilan to'ldiriladi (Merges & Menell, 2020). Amerika sud amaliyoti litsenziyalarni asosan De Forest Radio Telephone Co. (1927) da ifodalangan inkor etish huquqlari tizimi orqali konseptiyalashtiradi, litsenziyalarni da'vo qilmaslikka va'dalar yoki huquqbuzarlik da'volaridan voz kechish sifatida tavsiflab beradi.

c. Huquqiy tabiatga nazariy yondashuvlar: Shartnoma va mulkchilik huquqi

Ilmiy adabiyotlar va sud qarorlarini tahlil qilish litsenziya shartnomalarining huquqiy tabiati bo'yicha asosiy nazariy bo'linishni ochib beradi, litsenziyalar sof shartnomaviy vositalarni yoki mulkchilik huquqiga yaqin xususiyatlarga egami degan savol bo'yicha turli qarashlar mavjud (Hansmann & Kraakman, 2002). Ko'pgina Yevropa yurisdiksiyalarida ustunlik qiluvchi va ba'zi Amerika ilmiy adabiyotlarida aks ettirilgan sof shartnomaviy yondashuv litsenziya shartnomalarini asosan umumiy shartnoma huquqi tamoyillari bilan tartibga solinadigan ikki tomonlama shartnomalar sifatida ko'radi (Beier & Straus, 2002).

Nemis va avstriya huquqiy doktrinasida dominant va boshqa yurisdiksiyalarda ta'sir o'tkazadigan kvazi-ashyoviy yondashuv mutlaq litsenziyalarni *erga omnes* ta'sirga ega huquqlarni, ya'ni faqat shartnoma tomonlarini bog'laydigan emas, balki uchinchi shaxslarga qarshi qo'llaniladigan huquqlarni yaratuvchi sifatida tavsiflab beradi (Kohler, 1900). Bu qarashga ko'ra, to'g'ri ro'yxatdan o'tkazilgan mutlaq litsenziyalar litsenziyatga uchinchi tomon huquqbuzarlarga mustaqil ravishda da'vo qo'zg'atish, litsenziyalangan mulkning keyingi o'tkazilishiga qarshi o'z huquqlarini saqlab qolish va boshqa odatda mulkiy egalik bilan bog'langan imtiyozlarni amalga oshirish imkonini beruvchi mulkga o'xshash huquqlarni beradi (Godt, 2007).

Nemis huquqiy doktrinasida oddiy nomutlaq litsenziyalar sof shartnomaviy sifatida ko'riladi va mutlaq litsenziyalar kvazi-ashyoviy maqomga ega deb tavsiflanadi (Beier & Straus, 2002). Bu farq ayniqsa litsenziatlarning uchinchi tomon huquqbuzarlarga qarshi huquqlarni ijro etish qobiliyati va litsenziyalangan mulk yangi egalarga o'tkazilganda himoya qilish bo'yicha muhim amaliy oqibatlarga ega.

d. Ro'yxatga olish talablari va huquqiy ta'sirlar

Litsenziya shartnomalari uchun ro'yxatga olish talablari yurisdiksiyalar bo'ylab sezilarli darajada farqlanadi, ro'yxatga olishning maqsadlari va litsenziya shartnomalarining haqiqiyliigi hamda ta'siriga munosabati haqidagi turli qarashlari aks ettiradi (Chisum, 2019). Ba'zi yurisdiksiyalar barcha litsenziya shartnomalari uchun ro'yxatdan o'tishni talab qiladi, boshqalari faqat mutlaq litsenziyalar uchun, yana boshqalari ro'yxatdan o'tishni ixtiyoriy qiladi, ammo ro'yxatdan o'tgan shartnomalar uchun ma'lum huquqiy afzalliklar taqdim etadi.

Yaponiya Patent qonunining 77-moddasi (1959, 2019-yilda tahrir etilgan) mutlaq litsenziyalarning haqiqiy bo'lishi uchun ro'yxatdan o'tishni talab qiladi, bu mutlaq litsenziyalash rasmiy yozib olishni oqlaydigan kvazi-ashyoviy huquqlar yaratadi degan qarashni aks ettiradi (Takenaka, 2013). Ro'yxatdan o'tishsiz, taxmin qilingan mutlaq litsenziyalar huquqiy kuchga ega emas, hatto patent egasini ixtironi amalda qo'llashdan chiqarish yoki patentda huquqlar olishlari mumkin bo'lgan uchinchi shaxslarni bog'lay olmaydi.

Fuqarolik kodeksining 1089-moddasi (1996) va Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari to'g'risidagi qonunning 11-moddasi (2001) da aks ettirilgan O'zbekiston huquqi litsenziya shartnomalari uchun yozma shakl va Adliya vazirligi bilan ro'yxatdan o'tishni talab qiladi, rioya qilmaslik shartnomalarni haqiqiy emas deb topishga olib keladi. Bu yondashuv barcha litsenziya shartnomalarini mutlaq yoki nomutlaq xarakteridan qat'i nazar bir xil ko'rib chiqadi. Bu esa faqat mutlaq

litsenziyalar uchun ro'yxatdan o'tish talablarini qo'yadigan yurisdiksiyalardan farq qiladi.

e. Biotexnologiyaga xos mulohazalar huquqiy tabiatga ta'sir qiluvchi omillar

Biotexnologiyaning o'ziga xos xususiyatlari litsenziya shartnomalarining huquqiy tabiati qanday konseptsiyalashtirilishi va tartibga solinishi kerakligiga ta'sir qiladigan noyob mulohazalar yaratadi. Bu xususiyatlar g'oyat uzoq rivojlanish muddatlarini o'z ichiga oladi, biotexnologiya mahsulotlari odatda dastlabki ixtirodan tartibga solish tasdig'igacha va bozorga chiqarishgacha o'n-o'n besh yilni talab qiladi, bu ko'pchilik boshqa sektorlardagi muddatlardan ancha oshadi (DiMasi et al., 2016).

Biotexnologiyadagi kapital talablari ko'plab boshqa sektorlardagidan oshib ketadi, yagona biotexnologiya mahsulotini dastlabki konsepsiyadan tartibga solish tasdig'i va bozorga chiqarishgacha rivojlantirish odatda yuz milliondan bir milliard dollargacha xarajat qiladi (DiMasi et al., 2016). Bu g'oyat katta kapital talablari litsenziatlar litsenziyalangan huquqlarga asoslanib katta moliyalashtirishni ta'minlashi kerakligini anglatadi, litsenziyalar investitsiyani qo'llab-quvvatlash uchun yetarli bo'lgan kuchli, ijro etiladigan huquqlarni berishiga ishonch talab qiladi (Pisano, 2006).

Biotexnologiyadagi tartibga solish murakkabligi qo'shimcha mulohazalar yaratadi va litsenziyalash tartiblariga ta'sir qiladi. Biotexnologiya mahsulotlari Qo'shma Shtatlar Oziq-ovqat va dori-darmon idorasi (FDA, 2018), Yevropa dori-darmonlar agentligi (EMA, 2019), Yaponiyaning farmatsevtika va tibbiy asboblar agentligi (PMDA, 2020) va Xitoyning Milliy tibbiy mahsulotlar boshqarmasi (NMPA, 2020) kabi idoralar tomonidan boshqariladigan tasdiqlash jarayonlarini bosib o'tishi kerak.

Yagona biotexnologiya innovatsiyalarining ko'plab qo'llanilishi foydalanish sohasi litsenziyalash imkoniyatlari va qiyinchiliklarini yaratadi (Eisenberg, 1989). Monoklonal antikor, rekombinant oqsil yoki genetik modifikatsiya texnikasi bir nechta

kasallik sohalari bo‘ylab terapevtik qo‘llanilishlarni, diagnostik qo‘llanilishlarni, tadqiqot qo‘llanilishlarni va potentsial ravishda qishloq xo‘jaligi yoki sanoat qo‘llanilishlarini ta‘minlashi mumkin (Walsh et al., 2003).

IV. MUHOKAMA

a. Qiyosiy tahlil va nazariy oqibatlar

Qiyosiy tahlil ko‘rib chiqilgan yurisdiksiyalar bo‘ylab litsenziya shartnomalarining huquqiy tabiatiga yondashuvlarda muhim xilma-xillikni ochib beradi, bu turli huquqiy an‘analar, tartibga solish falsafalari va raqobatlashuvchi manfaatlarni muvozanatlashdagi ustuvorliklarni aks ettiradi (Zweigert & Kötz, 2020). Rossiya va O‘zbekiston kabi romano-german huquqi yurisdiksiyalari keng qamrovli qonunchilik ta‘riflari va litsenziyalash tamoyillarini aniq kodifikatsiyalashni afzal ko‘radi.

Litsenziyalashga shartnomaviy va kvazi-ashyoviy yondashuvlar o‘rtasidagi nazariy bo‘linish mavhum huquqiy nazariyadan tashqari litsenziyalash bozorlariga, ijro etish imkoniyatlariga va investitsiya qarorlariga ta‘sir qiluvchi amaliy savollarga o‘tadigan chuqur oqibatlarga ega (Hansmann & Kraakman, 2002). Sof shartnomaviy qarash soddalikni va umumiy shartnoma huquqi tamoyillari bilan izchillikni taklif qiladi, intellektual mulk litsenziyalash uchun standart shartnomaviy tizimlardan asossiz og‘ish sifatida ko‘rilishi mumkin bo‘lgan maxsus muomaladan qochadi (Beier & Straus, 2002).

Kvazi-ashyoviy yondashuv mutlaq litsenziatlarni uchinchi tomon huquqbuzarlarga qarshi mustaqil ijro etish huquqlari va litsenziyalangan intellektual mulk o‘tkazilganda vorislik himoyasini berish orqali yaxshiroq himoya qiladi (Godt, 2007). Bu himoyalar mutlaq litsenziyalashning iqtisodiy haqiqatiga mos keladi, bu yerda litsenziatlar ko‘pincha litsenziyalangan texnologiyani tijoratlashtirish uchun litsenziarlar dastlabki rivojlanishga investitsiya qilganidan ko‘proq investitsiya qiladilar.

b. Ro‘yxatga olish talablari va siyosat maqsadlari

Litsenziya shartnomalari uchun ro‘yxatga olish talablari bir nechta siyosat maqsadlariga xizmat qiladi, jumladan intellektual mulk huquqlaridagi chegaralar haqida jamoat xabardorligini taqdim etish, qarama-qarshi da’volar paydo bo‘lganda ustuvorlik aniqlashlari uchun ishonchli yozuvlar yaratish, ijro etish jarayonlari uchun dalil asoslari o‘rnatish va siyosatni rivojlantirish maqsadlari uchun litsenziyalash bozorlarini statistik monitoring qilishni ta’minlash kabilar.

Yaponiya va Janubiy Koreya amalga oshiradigan litsenziya turiga asoslangan differensiyalangan ro‘yxatdan o‘tish talablari mutlaq litsenziyalar uchun ro‘yxatdan o‘tishni talab qiladi, nomutlaq litsenziyalar uchun ro‘yxatdan o‘tishni ixtiyoriy qiladi, raqobatlashuvchi mulohazalarni muvozanatlashtiradi (Takenaka, 2013; Kim & Kim, 2016). Bu yondashuv mutlaq litsenziyalar patent egalarini o‘z ichiga olgan boshqalarni chiqarib tashlaydigan huquqlar yaratishini tan oladi, majburiy jamoat xabardorligini oqlaydi.

Tahlil O‘zbekistonning barcha litsenziya shartnomalari uchun ro‘yxatdan o‘tishni talab qiluvchi joriy tizimi nomutlaq tartiblar uchun keraksiz chegaralar qo‘yadi, mutlaq litsenziyalarni tegishli darajada himoya qiladi degan xulosaga keladi. Ro‘yxatdan o‘tish talablarini differensiyalashtiruvchi qonunchilik islohoti oddiy nomutlaq litsenziyalar uchun ma’muriy xarajatlarni kamaytiradi.

c. Biotexnologiyaga xos moslashtirishlar va tartibga solish tizimlari

Biotexnologiyaning o‘ziga xos xususiyatlari umumiy intellektual mulk litsenziyalash tizimlariga sektorga xos moslashtirishlarni oqlaydi, garchi bunday moslashtirishlar haqiqiy ehtiyojlarni bartaraf etish uchun ehtiyotkorlik bilan ishlab chiqilishi kerak. Keraksiz murakkablik yoki xalqaro normalardan og‘ishni yaratmaslik lozim (Burk & Lemley, 2009). Biotexnologiyadagi g‘oyat uzoq rivojlanish muddatlari,

dastlabki ixtirodan bozorga chiqarishgacha o‘rtacha o‘n-o‘n besh yilni tashkil etuvchi, litsenziat va litsenziar manfaatlarini farqlanishi mumkin bo‘lgan uzoq davrlarni yaratadi.

Biotexnologiyadagi katta kapital talablari mutlaq litsenziyalarning kvazi-ashyoviy muomalasiga dalillarni kuchaytiradi, chunki biotexnologiya korxonalarini baholayotgan investorlar va moliya institutlari litsenziyalangan huquqlar katta kapital majburiyatlarini qo‘llab-quvvatlaydigan kuchli huquqiy himoyaga ega ekanligiga ishonch talab qiladi (Pisano, 2006).

d. O‘zbekiston huquqiy rivojlanishi uchun oqibatlar

O‘zbekistonning intellektual mulk tizimi litsenziya shartnomalarini ko‘rib chiquvchi keng qamrovli Fuqarolik kodeksi qoidalari, aniq jihatlarni tartibga soluvchi maxsus patent qonunchiligi va texnologiya transferi va tijoratlashtirish uchun litsenziyalashning ahamiyatini umumiy tan olishni o‘z ichiga olgan muhim kuchli tomonlarni ko‘rsatadi. Biroq, tahlil milliy qonunchilikni xalqaro ilg‘or amaliyotlar bilan yaxshiroq moslashtirish va biotexnologiyaga xos ehtiyojlarni qondirish uchun qonunchilik rivojlanishini talab qiladigan bir nechta sohalarni aniqlaydi.

Barcha litsenziya shartnomalari uchun ro‘yxatdan o‘tish joriy talabi (Fuqarolik kodeksi 1089-modda, 1996) nomutlaq tartiblar uchun keraksiz yuk yaratadi, mutlaq litsenziyalarni tegishli darajada himoya qiladi. Litsenziya turiga asoslangan ro‘yxatdan o‘tish talablarini differensiyalashtiruvchi islohot ma‘muriy xarajatlarni kamaytiradi va zarur bo‘lgan joylarda kuchli himoyani saqlab qoladi.

Joriy qonunchilik tizimi mutlaq litsenziatlarning uchinchi tomon huquqbuzarlarga qarshi ijro etish huquqlarini aniq ko‘rib chiqmaydi, mutlaq litsenziatlar mustaqil ravishda huquqbuzarlik da‘volarini ilgari surishlari mumkinmi yoki litsenziarlarga tayinishlari kerakmi degan savol bo‘yicha noaniqlik yaratadi.

V. XULOSA

Ushbu tadqiqot asosiy huquqiy tizimlarni tizimli qiyosiy tahlil qilish orqali biotexnologiya sohasidagi litsenziya shartnomalarining huquqiy tabiatini ko‘rib chiqdi va litsenziyalar sof shartnomaviy vositalarni yoki kvazi-ashyoviy xususiyatlarga egami degan asosiy savollar bo‘yicha yondashuvlarda muhim xilma-xillikni ochib berdi. Tahlil huquqiy tabiat haqidagi nazariy bahslar litsenziatlarning ijro etish huquqlari, vorislik himoyasi, ro‘yxatga olish talablari va tijorat operatsiyalarini qo‘llab-quvvatlaydigan umumiy huquqiy aniqlik uchun bevosita amaliy oqibatlariga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Romano-german huquqi yurisdiksiyalari keng qamrovli qonunchilik ta‘riflari va aniq kodifikatsiyani afzal ko‘radi, umumiy huquq va aralash tizimlar esa aniq qoidalar va sud amaliyoti orqali funksional tartibga solishni ta‘kidlaydi. Nemis va avstriya doktrinasi sof shartnomaviy oddiy litsenziyalar va kvazi-ashyoviy mutlaq litsenziyalar o‘rtasida keskin farq qiladi, boshqa yurisdiksiyalar esa oraliq pozitsiyalarni qabul qiladi yoki aniq nazariy majburiyatlardan qochadi.

Biotexnologiya uchun tadqiqot mutlaq litsenziyalar katta kapital talablari, uzaytirilgan rivojlanish muddatlari, tartibga solish murakkabligi va litsenziatlar ko‘pincha litsenziarlarning dastlabki rivojlanishiga qaraganda tijoratlashtirish uchun ko‘proq investitsiya qiladigan tijorat haqiqatlari hisobga olingan holda kvazi-ashyoviy muomalani talab qiladi degan xulosaga.

Bu xulosa mutlaq litsenziyalar uchun jamoat xabardorligi va vorislik himoyasini ta‘minlash uchun majburiy ro‘yxatdan o‘tish talablarini qo‘llab-quvvatlaydi, ma‘muriy yuklamalarni kamaytirish uchun nomutlaq litsenziyalar uchun ixtiyoriy ro‘yxatdan o‘tishga ruxsat beradi. O‘zbekistonning universal ro‘yxatdan o‘tishni talab qiluvchi joriy tizimi litsenziya turiga asoslangan talablarni differensiyalashtirish uchun isloh qilinishi kerak, mutlaq litsenziyalar uchun kengaytirilgan himoyani taqdim etib, nomutlaq tartiblar uchun jarayonlarni soddalashtirishi lozim.

O‘zbekiston uchun qonunchilik tavsiyalari Fuqarolik kodeksining 1089-moddasini faqat mutlaq va yagona litsenziyalar uchun ro‘yxatdan o‘tishni talab qilish uchun o‘zgartirish, nomutlaq litsenziyalar uchun ro‘yxatdan o‘tishni ixtiyoriy qilish; yagona litsenziyalashni tegishli huquqiy xususiyatlar bilan alohida toifa sifatida tan oluvchi yangi Fuqarolik kodeksi 1036¹-moddasini kiritish; va mutlaq litsenziatga uchinchi tomon huquqbuzarlarga qarshi ijro etish huquqlarini aniq beruvchi 1036²-moddani qo‘shishni o‘z ichiga oladi.

Bu islohotlar O‘zbekiston huquqini xalqaro ilg‘or amaliyotlar bilan moslashtiradi, biotexnologiya investitsiyalarini qo‘llab-quvvatlaydigan huquqiy aniqlikni taqdim etadi va kengroq intellektual mulk tizimi bilan izchillikni saqlab qolgan holda sektorga xos ehtiyojlarni qondiradi.

O‘zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlar uchun o‘ylangan huquqiy tizimni rivojlantirish biotexnologiya investitsiyalari va tijoratlashtirish uchun aniq, bashorat qilinadigan muhitlarni taqdim etish orqali raqobat ustunliklarini yaratishi mumkin. Ushbu tadqiqot orqali ishlab chiqilgan tavsiyalar xalqaro moslashuvni milliy sharoitlar bilan muvozanatlashtiradigan, barcha manfaatdor tomonlarning qonuniy manfaatlarini himoya qiladigan va biotexnologiya sektorini rivojlantirishni iqtisodiy diversifikatsiya va texnologik taraqqiyot uchun strategik ustuvorlik sifatida qo‘llab-quvvatlaydigan qonunchilik takomillashtiruvchi uchun aniq yo‘lni taklif etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

Abbott Laboratories v. Diamedix Corp., 47 F.3d 1128 (Fed. Cir. 1995).

Arora, A., Fosfuri, A., & Gambardella, A. (2001). Markets for technology: The economics of innovation and corporate strategy. MIT Press.

Bayh-Dole qonuni, 35 U.S.C. §§ 200-212 (1980).

Beier, F. K., & Straus, J. (2002). The patent system and its informational function yesterday and today. IIC Studies, 23, 3-36.

BIO (Biotechnology Innovation Organization). (2021). The value of biopharmaceutical innovation. <https://www.bio.org>

Blair, R. D., & Cotter, T. F. (2005). Intellectual property: Economic and legal dimensions of rights and remedies. Cambridge University Press.

Burk, D. L., & Lemley, M. A. (2009). The patent crisis and how the courts can solve it. University of Chicago Press.

Chisum, D. S. (2019). Chisum on patents (Vol. 6). Matthew Bender.

O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi, 1036, 1089-moddalar (1996).

Rossiya Federatsiyasi Fuqarolik kodeksi, 1235-modda (2006).

Mualliflik huquqi qonuni, 17 U.S.C. § 101 va keyingilari (1976).

De Forest Radio Telephone Co. v. United States, 273 U.S. 236 (1927).

DiMasi, J. A., Grabowski, H. G., & Hansen, R. W. (2016). Innovation in the pharmaceutical industry: New estimates of R&D costs. *Journal of Health Economics*, 47, 20-33. <https://doi.org/10.1016/j.jhealeco.2016.01.012>

Yevropa Parlamenti va Kengashining 1998-yil 6-iyuldagi 98/44/EC direktivasi biotexnologik ixtirolarning huquqiy himoyasi to‘g‘risida. Rasmiy jurnal, L 213, 13-21.

Yevropa Parlamenti va Kengashining 2004-yil 29-apreldagi 2004/48/EC direktivasi intellektual mulk huquqlarini ijro etish to‘g‘risida. Rasmiy jurnal, L 157, 45-86.

Dittrich, R. (2000). *Österreichisches und internationales Immaterialgüterrecht* (2-nashr). Manz.

Dozortsev, V. A. (2005). *Intellektualnye prava: Ponyatie. Sistema. Zadachi kodifikatsii* [Intellektual huquqlar: Konsepsiya, tizim, kodifikatsiya vazifalari]. Statut.

Dworkin, R. (1986). *Law's empire*. Harvard University Press.

Eisenberg, R. S. (1989). Patents and the progress of science: Exclusive rights and experimental use. *University of Chicago Law Review*, 56(3), 1017-1086.

Eisenberg, R. S. (1996). Public research and private development: Patents and technology transfer in government-sponsored research. *Virginia Law Review*, 82(8), 1663-1727. <https://doi.org/10.2307/1073686>

Yevropa sudi. (1966). *Consten and Grundig v. Commission*, Qo‘shilgan ishlar 56 va 58/64.

Yevropa dori-darmonlar agentligi. (2019). *Clinical trials regulation*. <https://www.ema.europa.eu>

Godt, C. (2007). *Technology transfer in the TRIPS age: The need for new global concepts and structures*. Gower Publishing.

Hansmann, H., & Kraakman, R. (2002). Property, contract, and verification: The *numerus clausus* problem and the divisibility of rights. *Journal of Legal Studies*, 31(S2), S373-S420. <https://doi.org/10.1086/342098>

Hutchinson, T., & Duncan, N. (2012). Defining and describing what we do: Doctrinal legal research. *Deakin Law Review*, 17(1), 83-119.

Yaponiya Patent idorasi. (2020). *Guidelines for patent examination: Biotechnology inventions*. <https://www.jpo.go.jp>

Karimov, S. (2019). *Intellectual property law in Uzbekistan: Current state and reform perspectives*. *Tashkent Law Review*, 15(2), 45-67.

Kim, J., & Kim, S. (2016). *Korean patent law and practice*. Kluwer Law International.

Kohler, J. (1900). *Handbuch des deutschen Patentrechts* [Nemis patent huquqi bo‘yicha qo‘llanma]. Bensheimer.

Lanham qonuni, 15 U.S.C. § 1051 va keyingilari (1946).

O‘zbekiston Respublikasining Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari to‘g‘risidagi qonuni, 11-modda (2001).

Lemley, M. A. (2008). Rethinking patent law's presumption of validity. *Stanford Law Review*, 60(1), 45-72.

Lemley, M. A., & Shapiro, C. (2007). Patent holdup and royalty stacking. *Texas Law Review*, 85(7), 1991-2049.

Maggs, P. B., & Zhiltsov, A. N. (2013). Russian civil law. Statut.

Merges, R. P. (2011). *Justifying intellectual property*. Harvard University Press.

Merges, R. P., & Menell, P. S. (2020). *Intellectual property in the new technological age* (8-nashr). Wolters Kluwer.

Michaels, R. (2006). The functional method of comparative law. M. Reimann & R. Zimmermann (Tahrir.), *The Oxford handbook of comparative law* ichida (339-382-betlar). Oxford University Press.

Sog'liqni saqlash vazirligi (Janubiy Koreya). (2019). *K-Bio/Health strategy 2025*. Hukumat nashri.

Milliy tibbiy mahsulotlar boshqarmasi (Xitoy). (2020). *Drug registration regulations*. <http://www.nmpa.gov.cn>

National Research Council. (2015). *Industrialization of biology: A roadmap to accelerate the advanced manufacturing of chemicals*. National Academies Press.

OECD. (2018). *Meeting policy challenges for a sustainable bioeconomy*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264292345-en>

Oqyulov, O. (2018). *Intellektual mulk huquqi: Nazariya va amaliyot*. Adolat.

Yaponiya Patent qonuni, 1959-yil 121-sonli qonun, 2019-yilgacha tahrir etilgan.

Koreya Respublikasi Patent qonuni, 2020-yilda tahrir etilgan.

Patent qonuni, 35 U.S.C. § 1 va keyingilari (1952).

Xitoy Xalq Respublikasi Patent qonuni, 2020-yilda tahrir etilgan.

Farmatsevtika va tibbiy asboblarni agentligi (Yaponiya). (2020). *Guideline for clinical trials*. <https://www.pmda.go.jp>

Pisano, G. P. (2006). Science business: The promise, the reality, and the future of biotech. Harvard Business Press.

Rai, A. K., & Eisenberg, R. S. (2003). Bayh-Dole reform and the progress of biomedicine. Law and Contemporary Problems, 66(1-2), 289-314.

Reichman, J. H., & Dreyfuss, R. C. (2007). Harmonization without consensus: Critical reflections on drafting a substantive patent law treaty. Duke Law Journal, 57(1), 85-130.

O‘zbekiston Respublikasi. (2020). 2020-2030-yillar uchun milliy biotexnologiya rivojlanish strategiyasi. Prezident farmoni № UP-6079.

Siems, M. (2014). Comparative law. Cambridge University Press.

Xitoy Xalq Respublikasi Davlat kengashi. (2015). Made in China 2025. Hukumat Oq kitobi.

Takenaka, T. (2013). Japanese patent law: History and comparison with the United States. Edward Elgar Publishing.

Yevropa Ittifoqi to‘g‘risidagi shartnoma, 101-102-moddalar (2007).

Tritton, G., Davis, R., Edenborough, M., & Graham, J. (2018). Intellectual property in Europe (5-nashr). Sweet & Maxwell.

AQSH Adliya vazirligi & Federal savdo komissiyasi. (2017). Antitrust guidelines for the licensing of intellectual property. <https://www.ftc.gov>

AQSH Oziq-ovqat va dori-darmon idorasi. (2018). Drug approval process. <https://www.fda.gov>

Walsh, J. P., Arora, A., & Cohen, W. M. (2003). Research tool patenting and licensing and biomedical innovation. W. M. Cohen & S. A. Merrill (Tahrir.), Patents in the knowledge-based economy ichida (285-340-betlar). National Academies Press.

Zweigert, K., & Kötz, H. (2020). An introduction to comparative law (3-nashr). Oxford University Press.